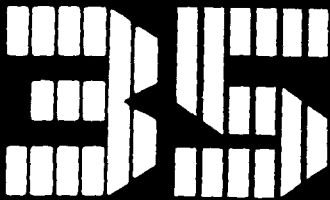

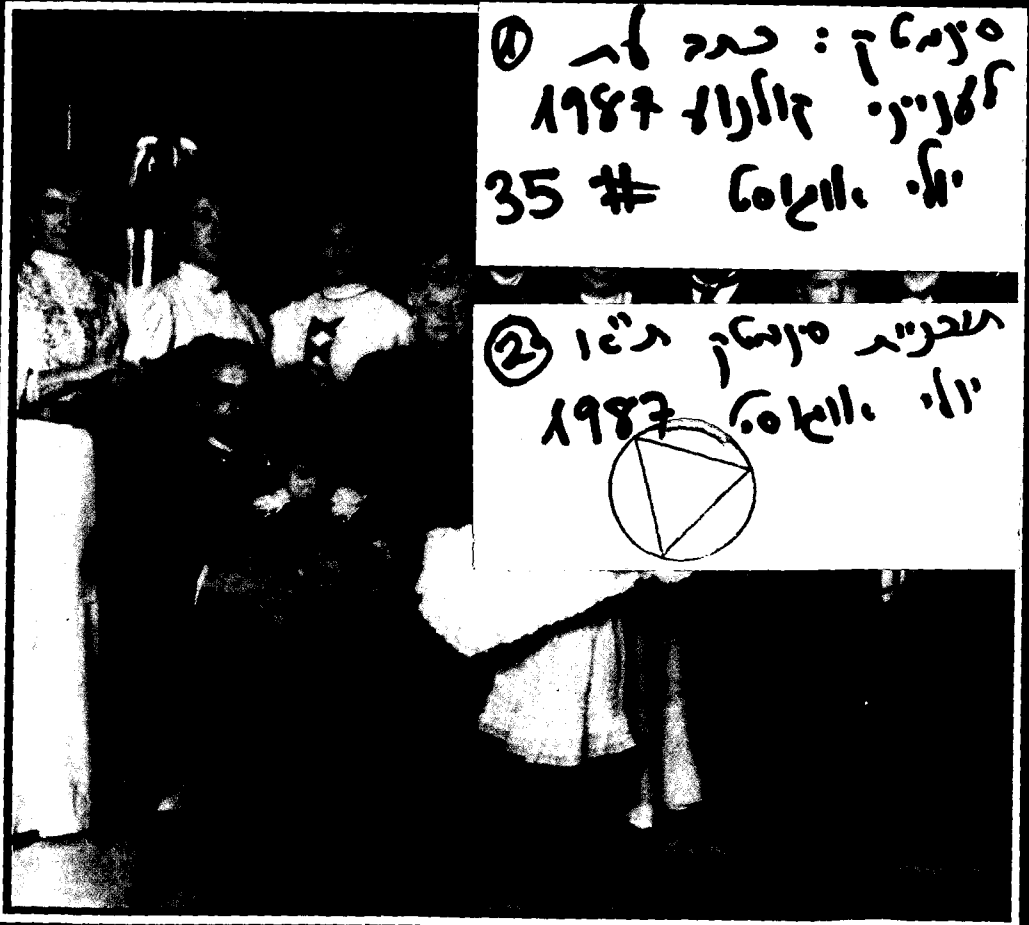
המפגה

כתב עת לענייני קולנוע בהוצאת סינמטק תל-אביב

תמא - התסריט המלא
פאנפילוב • אורסון וולס
אלכסי גרמן • קאן 87

תכנית סינמטק ת"א לחודשים יולי-אוגוסט 87

"המשפחה"

סרטו של אטורה סקולה מפסטיבל קאן לת"א

גלפנד פילם בע"מ גאים להציג:

בן דודי
האמריקאי

סרט הקופה מס' 1 בקודה 1986

עם יורשו של גיימס דין - ג'ון ווילדמן

סינמטק תל-אביב

כתב עת לענייני קולנוע בהוצאת סינמטק תל-אביב

התהפוכות שחלו בהנהגה ובמדיניות של הקור-לנוע הסובייטי במשך השנה האחרונה הן כיום הנושא המדובר ביותר בעולם הסרטים. הנהלה ותיקה מורכבת מבירוקרטים קשוחים סולקה, ובמקומה מונו אנשים שבעבר הלא-רחוק נחשבו לכשרים אך בקושי, כמו הבמאי **אלס קלימוב**. סרטים אסורים הותרו להצגה, היחסים עם המע-רב שופרו ללא הכר וניראה שרוח **גורבאצ'וב** נושבת בחוזקה, בתוך האולפנים.

גליון סינמטק מתרכז הפעם בתופעה זו. ראשית אנו מביאים תסריט מלא של **תמא**, הסרט הסובייטי שנאסר להצגה במשך שבע שנים לפני שזכה ל**דב הזהב** בברלין, ולצד התסריט שיחה בין הבמאי **גלב פאנפילוב** לתסריטאי **אלכסנדר צ'רבינסקי** ולשחקן הראשי **מיכאל אוליאנוב**, על הסרט. שני הדברים נמסרו לנו על-ידי הבמאי פאנפילוב תוך בקשה ומתן רשות לפרסומם בישראל. בנוסף לכך, כולל הגליון ראיון עם במאי סובייטי אחר, **אלכסי גרמן**, שסרטיו הוחרמו בקביעות, עד לשנתיים האחרונות. הראיון מאפי-שר הצצה חטופה אל מאחורי הקלעים של התע-שייה הסובייטית כפי שנראתה עד לזמן האחרון. המראיין הוא העיתונאי האיטלקי **אומברטו רוסי** שביקר בברית-המועצות לרגל סימפוזיון שבו היו סרטי גרמן אחד הנושאים המרכזיים.

במקביל, אין להתעלם מן הרטרופקטיבה החשובה של סרטי **אורסון וולס** שאורגנה על-ידי פסטיבל הסרטים בירושלים, ואשר תוצג גם בסי-נמטק תל-אביב. **דן פיינרו** מביא הקדמה לקראת הצפייה ברטרופקטיבה זו. ולבסוף, פסטיבל הסרטים **בקאן**, בלעדיו אי-אפשר. ארבעת הזוכים בפרסים יוצגו בפסטיבל ירושלים אולם התופעה הבולטת ביותר השנה היתה התאושות התעשייה הבריטית. זה נושא סקירתו של **דני ורט**.

עדנה פיינרו

פאנפילוב – תמא, התסריט המלא

סינמטק

כתב עת לענייני קולנוע בהוצאת סינמטק תל-אביב גליון מס' 35

יולי – אוגוסט 1987

מפיק: אלון גרבוז, מנהל

סינמטק תל-אביב

עורכת: עדנה פיינרו

מערכת: צביקה אורן, גידי

אורשר, יכין הירש, דני

ורט, שאול שיררן, מאיר

שניצר, דן פיינרו.

תעוד: דני ורט

תכניה: נורית צרפתי

טלפון: 03-438131

כתובת המערכת: סינמטק

תל-אביב, עיריית תל-אביב

כתובת הסינמטק:

בית מפעל הפיס

רחוב הפטמן 3, ת"א.

פיקוח דפוס: חיה

שיזף-מיכאלי

סדר, לוחות והדפסה:

גרפוליס

כל הזכויות שמורות למו"ל

כל מי שניגש לכתוב על אורסון וולס, מתחיל בחייו הפרטיים. הפיתוי הוא גדול מדי, ואין מי שיכול לעמוד בפניו. וולס, נער הפלא שהתיתם מאמו בגיל 8 ומאביו בגיל 13, שכבר בילדותו בנה לעצמו תיאטרון בובות שבהצגותיו היה הוא עצמו מספק את הקול לכל הנפשות הפועלות; וולס שבגיל 16 כבר הופיע בתיאטרון גייט בדאבלין, בתפקיד שלישיט ב"יהודי זיס" ומאז לא פסק מלשנות את צורתו החיצונית עד שהפך פיסית, כמעט לקריקטורה של עצמו; וולס מפחיד את אמריקה בשידור "מלחמת העולמות"; וולס מעצב את הוליווד ואת שרתיו של איל העיתונות רנדולף הרסט בסרטו הראשון; וולס הכוכב שמופיע בסרטים כדי לממן את הפקותיו שלו; וולס והנשים שבחיייו, המביים את ריטה הייוורת ב"לידי משנחאי" כשהשניים עמדו כבר להיפרד; וולס המחליף את דסדמונה ב"אותלו" כאשר הוא מנתק את קשריו עם זו שהחלה לגלם את הדמות, האיטלקיה לאה פאדובאני; וולס הבמאי שמפחד לסיים את סרטיו ומוצא תירוץ כדי להסתלק מהם רגע לפני הסוף (האמנם?); וולס התופח כאילו ניסה להדביק בגופו את מימדי הרוח ומגיע למימדים כאלה שהוא צריך לעשות דיאטה כדי לגלם את מאלסטאף ב"מעמונים בחצות"; וולס שמוכר יינות בטלוויזיה האמריקנית ומכריז מדי פעם על תכניות חדשות שאינן זוכות להתממש לעולם; וולס שהותיר אחריו לפחות חמישה סרטים נוספים אשר השמועה אומרת שהם גמורים, או כמעט גמורים, אבל לא הוצגו מעולם לפני הקהל ואיש אינו יודע מתי יוצגו ואם יוצגו כראוי, או שמא יצורפו לרשימת הסרטים המקוללים הנצחיים כמו "קה ויה מכסיקו" של אייזנשטיין או "אות הגבורה האדום" של יוסטון.

גדול מן החיים

הפועל במידת השלמות שהוא דרש. געגועיו היו לא רק לאנשים כמו הצלם ג'ון טולאנדי, אלא גם למרכיבים אחרים של צוות הצילום. "היום לא הייתי יכול לצלם שוב את סצינת הפתיחה ב"מגע של רשע משום שאין עוד מפעילי כום בהוליווד ברמה של ג'ון ראסל, אשר הפך בינתיים לצלם". כך טען וולס באוזני העיתונאי ג'וזף מקברייד ארשם בתחילת שנות השבעים, כאשר הוא מתחם לסצינה וירטואוזית הנמשכת כשלוש וחצי דקות ובו עוברת המצלמה מתקריבים לצילומים מן האוויר ב"שוט" אחד.

באחת הסצינות של סרטו האחרון, שלא הוצג מעולם, הצד השני של הרוח, אומר ג'ייק האנאמורד, במאי מפורסם בשלהי הקאריירה שלו (אתו מגלם ג'וזף יוסטון): "מספר הספרים שכתבו עליו גדול ממספר הסרטים שעשיתי". השורה האירונית הזאת דאי יכולה להתחסם לוולס עצמו. אכן, תוך הישענות איתנה על חייו הפרטיים ועל התהפוכות שבהם, אפשר למצוא אין סוף ניתוחים הנחות והסברים ליצירתו של האיש שכונה על ידי פרנסיס טריפו כ"דבר החשוב ביותר שקרה בהוליווד מאז גריפית".

על כל הדברים הללו, ועל פרטים רבים אחרים בחייו, נשפכו נחלי דיו. זה התחיל עוד כאשר היה כמעט נער וכבר אישיות ציבורית מרתקת בתיאטרון וברדיו האמריקאי, וזה ממשיך עד עצם היום הזה. למרות שהלך לעולמו לפני שנתיים וסרטו האחרון יצא לאור, רשמית ב-1974. חלק גדול מן ההנחות והסברות שצוטטו קודם לכן, הפכו כמעט לנחלת הכלל, מעין מוסכמות שבוטסו על אגדות לא פחות מאשר על עובדות. כך לפחות, כמה שנוגע לאי-היכולת שלו לסיים סרטים, או לאגדה אחרת, על בזבזנותו התהומית.

מקור שתי האגדות הללו בפרקפקציוניזם המוגזם של האיש, שנהג אמנם לומר בראיונות, כאשר רצה לסבר אוזן של עיתונאי כזה או אחר: "סרטים חייבים להיות מחוספסים", אבל הוא עצמו דרש ליטוש דיוק של שצון שויצ'רי (די במבט חסוף ב"אזרח קיין" כדי להיווכח בעובדה זו). כי אותו וולס שדיבר על חיספוס, הסביר כמה שנים לאחר מכן, שאינו יכול להרשות לעצמו עוד את הסגנון החזותי המורכב והנרעו מן הסרטים הראשונים, משום שאין עוד בהוליווד טכנאים מזהירים אשר יוצאו אותם אל

► אורסון וולס ב"מעמונים בחצות"

חלק גדול מסרטיו עוות ללא הכר על ידי מפיקים. באמברסונים הנפלאים חסרות לא פחות מ-43 דקות, בגרסה הקיימת היום, אם כי השמועות אומרות שהחומר המקורי נמצא בכספות של חברת פארא מונט. מר ארקדין שונה גם הוא על ידי המפיק, לדברי וולס, עד כדי כך שכמעט סירב לחתום עליו, ומלחמותיו על כל סרטיו האחרים, בלי יוצא מן הכלל, הפכו לאגדות בפני עצמן. למרות זאת אין איש המטיל היום ספק בכך שאורסון וולס הוא חבר כבוד בפנתיאון של הקולנוע, וכל המסווגים למיני-הם, לא חשוב לפי איזו אסכולה או השקפה, רואים בו מעיין יצירתי אדיר, מעין מיכלאנג'לו של הקולנוע.

מי שמתמודד עם יצירתו, מתחיל בדרך כלל, וזה כמעט מובן מאליו, בנושא שהיה מרכזי בכל סרטיו: הכח. גיבוריו של וולס חיים במערכת אֶדְלֵרית אפיינית. הם רודפי כח אימפולסיביים (קיין, מאקי בת), או נרדפים על ידי (יוזף ק., פאלסטאף). הכח, שהוא בסופו של דבר חלק אינטגרלי של החלום האמריקאי, אותו חלום של הצלחה בכל מחיר, צריך להיות ללא מיצרים. לקיין לא די בממון שהרישו לו. הוא רוצה במנהיגות, בכבוד, ביוקרה, בעוצמה. ג'ורג' אמברסון, כפי שצוין לא פעם על ידי מפרשיו של וולס, אינו אלא אחיו הצעיר של קיין שרוצה לעצור את העולם בשלב שנח לו. מאקבת מבקש להיות חזק מן הגורל, וארקדין מרחיק לכת עוד יותר כאשר הוא דורש לחזק את עברו, את מקורותיו, כל מה שששוי לכבוד אותו או ליצור התחייבות כלשהי מצדו.

שום דבר טוב אינו יכול לצמוח מן הרצון הזה של הגיבור הוולטיאני להעמיד את עצמו מעל ומעבר לכל שאר האנושות במקום נשגב ויחיד במינו. הכשלון והתבוסה אורבים לכולם, וגם כאשר מדובר באחד שמצליח, הנרי החמישי, מלך אנגליה, הרי ההצלחה כורכת בחובה חיסול של עולם שלם: של "מרי אינגלנד" הישנה והטובה, של החיים התוססים, ושל ההנאות החיוניות, שבהן התנסה אותו המלך, כאשר היה עדיין הנסיך האל וחבר למעשי הקונדס של האביר ג'ון פאלסטאף השמן. דמותו של הנרי החמישי, זה שגורר בעצם את סופו של פאלסטאף, רחוקה אצל וולס כרחוק מזרח ממערב מדמות הנער החלקלק והאידיליסטי שהציג לורנס אוליבייה, שנים לפני כן ב-הנרי החמישי שלו.

הסברים להתעסקות של וולס בנושא הזה אינם חסרים. ראשית, הרי זה האיש שהכל מסכי-מים, פה אחד, שהיה "גדול מן החיים". במימדיו, בראיית העולם שלו, בשאיפותיו. אז מה הפלא שהוא מטפל בדמויות שהן גדולות מן החיים? מצד שני, כל מי שעוקב אחרי תולדות חייו יכול

לראות את הלקח שהוא למד על כל צעד ושעל, ולהסיק מזה שהמסקנה הסופית של כשלון הנועד לגיבוריו, באה מתוך חוויה אישית.

למען האמת, כל התיאוריה הזאת מיותרת, ולו רק לאור סרטו האחרון של וולס (האחרון שיצא לאור ב-1975) אמינות ושקרים, אשר מצביע, בצורה מרהיבה, על יתרון היצירה על היוצר. "האם הקאתידרלה של שארטר היא פחות מושלמת משום שאין עליה חתימה של ארכיטקט" - הוא שואל לקראת סוף הסרט, שבו הרחיב את הדיבור על העובדה שאמנות היא אחיזת עיניים, ואין בכך כדי להפחית כהוא זה מערכה או חשיבותה. התשובה המתבקשת מאליה היא שהקאתידרלה תעמוד על כנה ותפעים את הבאים אליה גם ללא ידיעת שמו ותולדות חייו של האיש אשר תכנן אותה או בנה אותה.

עם זאת, המשחק משעשע וקשה שלא לגלוש לתוכו שוב ושוב. למשל, הורים וילדים. עוד נושא שחוזר תכופות אצל וולס. מה הפלא, אומרים ההיסטוריונים, הרי וולס עצמו התיחס בילדותו וזה הותיר בו חותם עמוק. צ'ארלס פוסטר קיין נמסר על ידי אמו לאימוץ בדיק-בגיל שבו איבד וולס את אמו שלו. יוניץ מורגן, ב-אמברסונים הנפלאים הוא מעין מחווה לדמות אביו של הבמאי, כפי שוולס עצמו סיפר פעם בראיון טלוויזיוני ליוזף מורו, חרדתם של מאקבת ורעייתו נובעת לא מעט מעקרר-תה של האשה שלא הביאה לעולם צאצאים יורשים. הנסיך ההולל האל הוא כקצו בצלעו של המלך הנרי הרביעי, ארקדין מוחק את שורשיו. ומה הפלא שוולס רצה כל כך לצלם במשך שנים רבות את המלך ליר?

כלית יותר, אפשר אולי לדבר על עימות של דורות והשקפות עולם עוד יותר מאשר עימות של הורים וילדים. קיין המסרב ללמוד את חוקי המשחק הדימוקרטי (לפחות למראית עין) ומנסה להשטיף את ימי הפיאודליזם בכח; מפלת האמברסונים מול העולם המתחדש שאינו בהכרח טוב יותר, של המורגנים; זרנס ועולמו, מול קוינלן ומושגיו כ-בגנע של רשע; התווה חסרת האחריות של פאלסטאף מול הסדר האפרורי של הנרי - עימותים הבאים לידי המיצוי המינימליסטי שלהם ב-סיפור הנצחי, סרטו הקצר של וולס לטלוויזיה הצרפתית, שבו מיונר גוסס, מן הסדר הישן, מנסה להשליט רצונו ועוצמתו על אנשים שחיים בעולם שונה משלו (על רדיפת הכח כבר דברנטי: תרגיל שאינו יכול לשנות כהוא זה את עצם העובדה שהוא קונה לעצמו רק אשלייה שאין מאחוריה ולא כלום. אולם אם מעמדו של וולס בעולם הקולנוע רם כל כך, אין זה רק בגלל הנושאים שתקף. נושאים אלה